ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

TARBIYA JARAYONINING MAZMUNI VA MOHIYATI

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Abrayqulova Gulsanam Abdi qizi

Eshmo'minova Dilfuza

Eshmo'minovadilfuza@gmail.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarbiya jarayonining mazmuni va mohiyati pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Unda tarbiyaning shaxs kamolotidagi o'rni, uning ijtimoiy, ma'naviy-axloqiy hamda intellektual rivojlanishga ta'siri yoritib beriladi. Shuningdek, tarbiya jarayonining asosiy tarkibiy qismlari, tamoyillari va shakllari ochib berilib, zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimida tarbiyaning ahamiyati asoslab beriladi. Maqolada tarbiya jarayonining uzluksizligi, maqsadliligi va tizimliligi muhim pedagogik omillar sifatida ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqot natijalari tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda pedagoglar uchun nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Tarbiya, tarbiya jarayoni, tarbiya mazmuni, tarbiya mohiyati, shaxs kamoloti, ma'naviy-axloqiy tarbiya, pedagogik jarayon, ta'lim-tarbiya tizimi.

Kirish.

Jamiyat taraqqiyoti, avvalo, barkamol va ma'naviy yetuk shaxslarni tarbiyalash bilan chambarchas bog'liqdir. Shuning uchun ham tarbiya masalasi barcha davrlarda ijtimoiy hayotning eng muhim muammolaridan biri bo'lib kelgan. Tarbiya jarayoni inson shaxsining shakllanishi, uning ijtimoiylashuvi, axloqiy qarashlari hamda hayotiy pozitsiyasini belgilashda muhim o'rin egallaydi.

Bugungi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida tarbiya jarayoniga qo'yilayotgan talablar yanada ortib bormoqda. Yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalash ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu bois tarbiya jarayonining mazmuni va mohiyatini ilmiy asosda o'rganish, uning samarali yo'llarini aniqlash dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada tarbiya jarayonining nazariy asoslari, uning mazmuni va mohiyati hamda shaxs kamolotidagi o'rni tahlil qilinib, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida yoritib beriladi.

Hozirgi davrda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur'atlarining tezlashuvi, fan va texnika taraqqiyoti hamda axborot makonining kengayishi tarbiya jarayoniga yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Yoshlar ongiga turli axborot oqimlarining kuchli ta'siri ularning dunyoqarashi, xulq-atvori va qadriyatlar tizimida muayyan o'zgarishlarni

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

VOLUME-5, ISSUE-12

yuzaga keltirmoqda. Shu jihatdan tarbiya jarayonining mazmunini zamon talablari asosida boyitish va takomillashtirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, tarbiya nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida ham namoyon bo‘lib, u shaxs va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni tartibga soladi. Tarbiya orqali avlodlar davomiyligi, madaniy merosning uzviyligi va ijtimoiy barqarorlik ta’minlanadi. Bu esa tarbiya jarayonini chuqur ilmiy tahlil qilishni, uning mazmuni va mohiyatini kompleks yondashuv asosida o‘rganishni taqozo etadi.

Bundan tashqari, tarbiya jarayonida ma’naviy xavfsizlik, axborot madaniyati va tanqidiy fikrlashni shakllantirish masalalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Yosh avlodni salbiy ta’sirlardan himoyalash, ularda ongli munosabat va to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish tarbiyaning dolzarb vazifalaridan biridir. Shu nuqtai nazardan, tarbiya jarayonining mazmuni va mohiyatini chuqur o‘rganish bugungi kun pedagogikasining muhim masalalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Asosiy qism

Tarbiya jarayoni pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u shaxsni jamiyat talablariga mos holda shakllantirishga qaratilgan uzluksiz va maqsadli jarayondir. Tarbiyaning mohiyati insonda ijtimoiy tajribani, axloqiy me’yorlarni, qadriyatlar va e’tiqodlarni shakllantirishdan iborat. Ushbu jarayon ta’lim bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, shaxsning intellektual, ma’naviy va jismoniy rivojlanishini ta’minlaydi. Tarbiya jarayonining mazmuni jamiyat ehtiyojlari, milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda ta’lim-tarbiya maqsadlari asosida belgilanadi. Unga axloqiy, estetik, mehnat, huquqiy, jismoniy va ekologik tarbiya kabi yo‘nalishlar kiradi. Har bir yo‘nalish shaxsning muayyan sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi va barkamol avlodni voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarbiya jarayonining samaradorligi uning tamoyillariga amal qilinishiga bog‘liq. Jumladan, uzluksizlik va tizimlilik, shaxsga yo‘naltirilganlik, ong va faoliyat birligi, ijtimoiy muhit bilan bog‘liqlik kabi tamoyillar tarbiyaning muhim asoslari hisoblanadi. Ushbu tamoyillar asosida tashkil etilgan tarbiya jarayoni shaxsning mustaqil fikrlashi, mas’uliyat hissi va ijtimoiy faolligini rivojlantiradi.

Shuningdek, tarbiya jarayonida oila, ta’lim muassasasi va jamiyat hamkorligi muhim omil sanaladi. Oila shaxs tarbiyasining dastlabki bo‘g‘ini bo‘lsa, ta’lim muassasalari tarbiyaning ilmiy-pedagogik asosda olib borilishini ta’minlaydi. Jamiyat esa shaxsning ijtimoiy tajriba orttirishida muhim muhit vazifasini bajaradi. Shu bois tarbiya jarayonini samarali tashkil etish uchun ushbu subyektlar o‘rtasida uzviy hamkorlik zarur.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

VOLUME-5, ISSUE-12

Tarbiya jarayonida qo‘llaniladigan **metod va vositalar** ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ishontirish, rag‘batlantirish, jamoatchilik fikriga tayanish, o‘rnak ko‘rsatish, talab qo‘yish va nazorat qilish kabi metodlar tarbiyaviy maqsadlarga erishishda samarali hisoblanadi. Ushbu metodlardan o‘rinli va maqsadga muvofiq foydalanish tarbiyalanuvchilarda ijobiy xulq-atvor, mas’uliyat va intizomni shakllantirishga xizmat qiladi. Tarbiya jarayoni yosh va individual xususiyatlarni hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Har bir tarbiyalanuvchining qiziqishi, qobiliyati, psixologik holati va ehtiyojlarini inobatga olish tarbiya samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida olib borilgan tarbiya jarayoni o‘quvchilarning o‘zini anglash, o‘z-o‘zini tarbiyalash va mustaqil rivojlanish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Zamonaviy sharoitda tarbiya jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Interfaol metodlar, loyihaviy faoliyat, muammoli ta’lim hamda raqamli resurslardan foydalanish tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshiradi va yoshlarning faolligini kuchaytiradi. Bundan tashqari, tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar va an’analarga tayangan holda ish olib borish muhimdir. Milliy madaniyat, urf-odatlar, tarixiy meros va buyuk allomalar ta’limotidan foydalanish yosh avlodda vatanparvarlik, milliy g‘urur va ma’naviy barqarorlikni shakllantiradi. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlikda olib borilgan tarbiya jarayoni shaxsning dunyoqarashini kengaytiradi.

Tarbiya jarayonining muhim jihatlaridan biri uning natijadorligini baholash masalasidir. Tarbiyaviy ishlarning samarasi faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki shaxs xulq-atvoridagi o‘zgarishlar, ijtimoiy faollik darajasi hamda axloqiy qarorlar qabul qilish qobiliyati orqali aniqlanadi. Shu bois tarbiya jarayonida monitoring, tahlil va refleksiya usullaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiya jarayonida o‘z-o‘zini tarbiyalash mexanizmlarini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Shaxsda o‘z xatti-harakatlarini baholash, kamchiliklarni anglash va ularni bartaraf etishga intilish ko‘nikmalari shakllantirilsa, tarbiya jarayoni yanada samarali kechadi. Bu jarayonda pedagogning vazifasi nazorat qiluvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, tarbiya jarayonida ijtimoiy moslashuv masalasi ham muhim hisoblanadi. Tarbiya shaxsni turli ijtimoiy rollarga tayyorlash, jamoadagi munosabatlarni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish hamda muammoli vaziyatlarda muloqot madaniyatini namoyon etishga o‘rgatadi. Bu esa shaxsning jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga zamin yaratadi. Zamonaviy pedagogik amaliyotda tarbiya jarayonida inklyuziv yondashuv tobora keng qo‘llanilmoqda. Turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega bo‘lgan tarbiyalanuvchilar uchun teng sharoit yaratish, ularning jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga ko‘maklashish tarbiyaning insonparvarlik mohiyatini yanada mustahkamlaydi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

Xulosa.

Tarbiya jarayoni shaxsni har tomonlama kamol toptirishga qaratilgan uzluksiz va tizimli pedagogik jarayon bo‘lib, uning mazmuni va mohiyati jamiyat taraqqiyoti bilan bevosita bog‘liqdir. Tarbiya orqali insonda ma’naviy-axloqiy fazilatlar, ijtimoiy mas’uliyat, mustaqil fikrlash va faol hayotiy pozitsiya shakllanadi. Shu bois tarbiya masalasi ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tarbiya jarayonining samaradorligi uning maqsadga yo‘naltirilganligi, tizimliligi hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilishiga bog‘liq. Oila, ta’lim muassasasi va jamiyat o‘rtasidagi uzviy hamkorlik esa tarbiyaviy ishlarning samarali amalga oshirilishini ta’minlaydi. Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, tarbiya jarayonining mazmuni va mohiyatini chuqur anglash hamda uni amaliyotga to‘g‘ri tatbiq etish barkamol, ma’naviy yetuk va ijtimoiy faol avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch.* — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2.Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq.* — Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
3.Qodirov B.R. *Pedagogika nazariyasi.* — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4.Hasanboyeva O., To‘raqulov X. *Pedagogika.* — Toshkent: Noshir, 2019.
5.Zunnunov A. *Tarbiya nazariyasi va metodikasi.* — Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari — ta’lim va tarbiya sohasiga oid hujjatlar.
7.O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.